

Exempel på samverkan kring lokal utveckling

Februari 2008

Förord

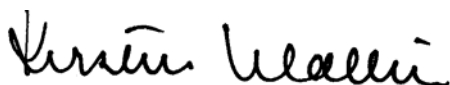
Runt om i landet finns många lokala utvecklingsgrupper som arbetar för sina områdens utveckling. En viktig förutsättning för att deras arbete ska bli framgångsrikt är att de lokala initiativen kan mötas och understödjas av kommuner, regioner och länsstyrelser. Ett fungerande samspel mellan olika nivåer och aktörer underlättar väsentligt möjligheterna att nå bra resultat.

Syftet med denna rapport är att beskriva några praktiska exempel på samarbete mellan de olika aktörerna. Materialet är ett nedslag i några utvalda exempel – självklart finns det många andra samarbeten som också skulle kunna studeras i detta sammanhang.

Rapporten har utarbetats av utredare Gusten Windelhed. Utredarna Annika Lidgren och Ulf Tynelius har också deltagit i arbetet.

Glesbygdverket vill särskilt tacka de lokala utvecklingsgrupperna i Himmeta, Värmlands bro och Långserud, Region Värmland, Länsstyrelserna i Värmland och Västmanland, länsbygderåden i Värmland och Västmanland samt Heby och Säffle kommuner som avsatt tid för intervjuer, samt bistått med värdefulla synpunkter under arbetets gång.

Östersund februari 2008

Kerstin Wallin
Generaldirektör

1	Inledning	4
1.1	Den lokala nivån	4
1.2	Länsbygderåden	5
1.3	Kommunbygderåden	6
1.4	Syfte och mål	7
1.5	Metod	7
1.5.1	Intervjuer	8
2	Några program med betydelse för landsbygden	9
2.1	Regionala utvecklingsprogram	9
2.2	Regionala strukturfondsprogram	10
2.3	Regionala genomförandestrategier inom landsbygdsprogrammet	11
2.4	Översiktsplaner	11
2.5	Några kommentarer till programmen	11
2.6	Exempel på program i de områden som ingår i studien	12
2.6.1	Västmanlands regionala utvecklingsprogram	12
2.6.2	Handlingsplan 2007 för landsbygdsutveckling i Köpings kommun	13
2.6.3	"Köping i framtiden" – Program för översiktsplan 2007	13
3	Exemplen Heby och Västmanland	14
3.1	Heby kommun	14
3.1.1	"Fest i Heby" – ett sätt att visa upp kommunens lokala mångfald	16
3.1.2	Kommunalt utvecklingsstöd – "stimulanspeng"	17
3.1.3	Lokal handlingsplan för Norabygden	17
3.2	Några exempel från Västmanland	18
3.2.1	Landsbygden på stan – stan intas för en dag	19
3.2.2	Lokal handlingsplan för Baggbygden – en RUP i miniformat	20
3.2.3	Lokal ekonomisk analys, LEA	21
3.2.4	Bygdepeng till lokala utvecklingsgrupper	22
3.2.5	Investeringsstöd	23
3.2.6	Coompanion – kooperativt företagande	23
4	Diskussion och reflektioner	26
4.1.1	Underifrånperspektivet en röd tråd	26
4.1.2	Kommunerna och mötet mellan människor viktigt	26
4.1.3	Fördelarna med lokal utvecklingsplanering	27
4.1.4	Nyttja varandras styrkor	27
4.1.5	Länsbygderåden – inte helt problemfritt	28
5	Referenser	29

Sammanfattning

En av slutsatserna i studien är att den kommunala nivån är viktig för de lokala utvecklingsgrupperna, inte minst är det bra med personliga kontakter för ett gott samarbete, liksom att man träffas i olika partnerskap och andra konstellationer. Mötet mellan människor är alltså nödvändigt om det ska bli någon lokal utveckling. Att kommunen ”bryr sig” är också viktigt.

Kommunbygderåden är något som de flesta intervjuade i studien upplever som positivt och som bör vidareutvecklas/spridas.

Underifrånperspektivet betonas som betydelsefullt, det vill säga att alla initiativ till lokal utveckling bör komma underifrån och att de offentliga aktörerna sedan kan stötta dessa.

Olika former av mindre bidrag, som bygdepeng, investeringsstöd och kommunalt utvecklingsstöd, är viktiga i sammanhanget. Att ansökningar om stöd kan handläggas enkelt och snabbt är angeläget, där kan länsbygderåden spela en viktig roll i beredningen av ärenden.

Alla intervjuade grupper tyckte att länsbygderåden borde kunna synas mer och hjälpa grupperna mer direkt med att till exempel söka finansiellt stöd. Länsbygderåden kan ha en betydelsefull medlingsfunktion att fylla i samarbetet mellan lokala utvecklingsgrupper och regionala myndigheter.

Den här rapporten syftar till att ge exempel på hur samarbeten mellan länsbygderåd, lokala utvecklingsgrupper, kommuner och regionala myndigheter kan gå till. Urvalet av exempel har gjorts utifrån kontakter som Glesbygdsverket haft med de olika aktörerna. Givetvis finns många andra exempel på samarbeten runt om i landet.

I rapporten beskrivs Västmanlands län som ett exempel på hur ett sånt samarbete kan se ut. Där har man under en tid haft två former av stöd, bygdepeng och investeringsstöd, som lokala utvecklingsgrupper på landet har kunnat söka för olika projekt. I Västmanland finns även ett aktivt partnerskap där man samverkar kring frågor som rör landsbygdens utveckling. I rapporten beskrivs även Heby kommun, som ligger i Upplands län, som ett exempel på en kommun som aktivt arbetar för lokal utveckling och landsbygdsutveckling. Där har kommunen ett kommunalt utvecklingsbidrag, en stimulanspeng, som lokala utvecklingsgrupper kan söka. Kommunen har även väldigt tydliga mål för sin verksamhetsgren landsbygdsutveckling.

Rapporten beskriver också praktiska exempel på hur lokala utvecklingsgrupper kan arbeta med lokala utvecklingsplaner. Fördelaren med lokal utvecklingsplanering är många, bland annat skapar det en långsiktighet och kontinuitet i bygden om vad man ska satsa på och om vad som kan utvecklas. Om det finns lokala utvecklingsplaner underlättar det också för kommuner och länsstyrelser/regioner när de ska ta fram kommunala och regionala strategier och en mer sammanlänkad planeringskedja kan skapas.

1 Inledning

Det har under de senaste åren hänt en del inom ramen för regionalpolitik och landsbygds politik. Regeringen har 2007 beslutat om en nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning. I strategin har regeringen pekat ut områdena innovativa miljöer och förnyelse, kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud, tillgänglighet och gränsöverskridande arbete. Satsningar på dessa områden ska bidra till ökad regional och nationell tillväxt. Som viktiga inslag i genomförandet betonas bättre samordning av olika politikområden samt utvecklad dialog mellan aktörer på lokal, regional och nationell nivå.

En ny programperiod för EU strukturfonder har påbörjats, ett nytt nationellt landsbygdsprogram har satts i sjön, landsbygdskommittén har presenterat sitt slutbetänkande¹. Regeringen arbetar också med en strategi för att stärka landsbygdens utvecklingskraft som ska vara klar under 2008. Också på den regionala nivån har ett stort antal program tagits fram. Bl.a. har länen arbetat fram regionala genomförandestrategier som konkretiserar hur landsbygdsprogrammet ska genomföras på länsnivå, dessutom har regionala strukturfondsprogram och regionala utvecklingsprogram arbetats fram. Kort sagt har det varit stor aktivitet kring programskrivande under det senaste året.

Men det räcker självfallet inte med att det finns skrivningar och målsättningar i program och planer för att skapa utveckling. Det krävs handling. En kritisk faktor i det sammanhanget är hur lokala initiativ kan stödjas av det offentliga. Och hur kommuners och regionala myndigheters planering kan samspela med lokala initiativ.

1.1 Den lokala nivån

Den lokala nivån med sina byalag, hembygdsföreningar, idrottsföreningar, olika intresseföreningar m.m. engagerar tusentals människor i Sveriges gles- och landsbygder. Det är människorna själva som bor i gles- och landsbygder som utgör denna ”bygdens kraft” och som utför ett stort utvecklingsarbete dagligen ute i byar och samhällen. I sitt slutbetänkande ”Se landsbygden”² talar landsbygdskommittén om vikten av den lokala nivåns medverkan i samhällets beslutsprocesser. Kommittén fastslår också att kommuner, länsstyrelser och landsting på senare år uppmärksammat den lokala nivåns handlingskraft och styrka mer och mer. Den här studien ämnar att lyfta fram några exempel på hur samarbetet mellan den lokala nivån och de offentliga aktörerna på samhällsarenan kan se ut i praktiken. Ett samarbete som i slutändan syftar till att de inblandade ska få ut så mycket som möjligt av det regionala och lokala utvecklingsarbetet. En livskraftig landsbygd är målet, samtidigt som den regionala identiteten stärks och regionala programmål uppnås.

Länsbyggerådet i Västmanland beskriver begreppet lokala utvecklingsgrupper som ”*det samlade namnet på byalag, samhällsföreningar och framtidsgrupper som arbetar med bred förankring och ett utvecklande perspektiv på sin bygd*”. Folkrorelserådet Hela Sverige ska leva har följande definition av en lokal utvecklingsgrupp:³

¹ SOU 2006:101 *Se Landsbygden!*, Myter, sanningar och framtidsstrategier

² SOU 2006:101 *Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier*

³ *Stadgar för folkrörelserådet Hela Sverige Ska Leva* § 7

Med lokal utvecklingsgrupp avses grupp som:

- har öppet medlemskap för alla som bor inom det geografiska område gruppen har som arbetsområde
- är politiskt och religiöst obunden och har ett demokratiskt arbetssätt
- arbetar med sin bygds framtid och utveckling ur ett helhetsperspektiv.

Denna ibland kallad den ”fjärde planeringsnivån” får olika stort utrymme i olika planeringsprocesser beroende på var i landet man befinner sig. På en del håll fungerar samarbetet med kommun, länsbygderåd och regional nivå bra medan det fungerar sämre på andra ställen. Bygderörelsen har således större eller mindre möjligheter att påverka beslutsfattandet i samhället som de lever i beroende på hur samarbetsklimatet ser ut just i deras region.

Regionala aktörer och kommunerna är också betjänta av ett nära samarbete med den lokala nivån, till exempel vid utarbetande av tyngre planeringsinstrument som regionala utvecklingsprogram (RUP), kommunala utvecklingsprogram eller motsvarande samt kommunala översiktsplaner. I exempelvis regionala utvecklingsprogram är det en styrka om lokala utvecklingsplaner på by- eller flerbynivå samspelar med kommunala översiktsplaner, som i sin tur korresponderar med RUP.

En helt synkroniserad planeringskedja, från bynivå till kommunal och regional nivå och vice versa, är kanske en utopi. Samtidigt har det i olika sammanhang betonats att ett utvecklingsområde inom den regionala utvecklingspolitiken är att stärka kopplingarna mellan den lokala och regionala nivån. Som Glesbygdsverket bedömer det är det viktigt att hitta arbetsformer som möjliggör det lokala att slå igenom i viktigare styrinstrument på såväl kommunal som regional nivå.

En offentlig utredning som tydligt belyst dessa frågor är landsbygdskommittén. Kommittén ger i sitt slutbetänkande ”Se landsbygden”⁴ sin syn på hur landsbygdens utvecklingskraft kan tas tillvara bättre och hur den lokala nivåns betydelse i samhällsstrukturen kan öka. Utredningen betonar den lokala nivåns betydelse för en långsiktigt positiv och hållbar samhällsutveckling. Samspelet mellan de lokala aktörerna och den kommunala organisationen framhävs också som viktig. Det konstateras att de lokala grupper som lyckats föra större utvecklingsprojekt i hamn oftast är de grupper som har mest utvecklade kontakter med den kommunala organisation på platsen där de verkar.⁵

1.2 Länsbygderåden

I Sverige finns 24 länsbygderåd. Ett för varje län samt tre stycken i Västra Götalands län, där de följer den gamla länsuppdelningen med Fyrbodal, Skaraborg och Sjuhärad. Länsbygderåden kan fylla en viktig funktion när det gäller samarbetet mellan lokala utvecklingsgrupper och olika offentliga aktörer, ofta handlar det om regionförbund, självstyrelseorgan och länsstyrelser. Länsbygderåden kan också ha en viktig roll i att stödja de lokala utvecklingsgrupperna på olika sätt. Numera finns det fungerande länsbygderåd i alla län.

⁴ SOU 2006:101 *Se Landsbygden, myter sanningar och framtidsstrategier*

⁵ *Ibid sid 70*

Länsbygderådets roll är dock långtifrån enkel. En svårighet är att de arbetar under knappa ekonomiska och personella resurser. Det är exempelvis vanligt att länsbygderåden enbart har en deltidsanställd verksamhetsledare plus en arbetande styrelse. Några ekonomiska resurser finns knappast att tala om. Samtidigt finns mycket att göra i länen, vilket innebär hårda prioriteringar av vad det kan arbetas med. Uppsökande arbete och ett ”proaktivt” arbetssätt är svårt att genomföra under så knappa förhållanden.

En annan svårighet handlar om länsbygderådets roll där olika aktörer kan ha olika förväntningar. Enligt en studie som Glesbygdverket gjorde 2005⁶ finns en gemensam, övergripande, uppfattning att länsbygderåden företräder Folkrorelserådet Hela Sverige ska leva.

När det gäller hur de lokala utvecklingsgrupperna företräds går dock åsikterna isär. Länsbygderåden själva, samt de regionala offentliga aktörerna, anser att länsbygderåden företräder de lokala utvecklingsgrupperna. Detta innebär att det är vanligt att regionala, offentliga aktörer samarbetar med länsbygderåden på olika sätt i det regionala utvecklingsarbetet och att de i sin tur har kontakterna med de lokala utvecklingsgrupper som finns inom länet. Samtidigt indikerar Glesbygdverkets tidigare rapport att det finns en del frågetecken hos regionala organisationer kring legitimiteten i företräderskapet.

På den kommunala nivån är det inte självklart att länsbygderåden företräder de lokala utvecklingsgrupperna. Enligt rapporten kommer den rollen betydligt längre ner. Rapporten från 2005 pekar på att det finns lokala utvecklingsgrupper som inte ens känner till länsbygderåden i deras län och i dessa fall fungerar förstås inte företräderskapet. Dessa svårigheter kan ha sin naturliga förklaring i att de lokala utvecklingsgrupperna många gånger har direktkontakt med sin kommun. Det är vanligt att kommunerna upparbetat någon form av samarbete med grupperna och det är relativt vanligt att det finns en särskild tjänsteman som ansvarar för frågorna. Däremot är det svårare för en regional myndighet att ha direktkontakt med alla utvecklingsgrupper i länet. I det fallet är det mer naturligt att myndigheten väljer att föra dialogen och samarbetet med länsbygderådet och att de i sin tur för dialogen med de utvecklingsgrupper som finns i länet.

Som antydde tidigare i texten är det sannolikt också svårt för ett länsbygderåd att ha nära samarbete med samtliga lokala utvecklingsgrupper av resursskäl. Rapportens slutsatser kan därför ha naturliga förklaringar.

Även om det finns en del svårigheter kring samarbetet mellan lokala utvecklingsgrupper, länsbygderåd och regionala aktörer finns det på olika håll exempel på samarbeten som fungerar bra. Denna rapport gör inga anspråk på att recensera olika länsbygderåds arbetssätt. Det ligger heller ingen värdering i att exemplen kommer från Västmanlands län, utan avsikten är att belysa några exempel på hur samarbeten kan gå till mellan lokala utvecklingsgrupper, kommuner och i detta fall länsstyrelsen i Västmanlands län.

1.3 Kommunbygderåden

Cirka ett hundratal kommuner i Sverige har så kallade kommunbygderåd⁷, eller kommunala landsbygdsråd, som de ibland också heter. Det finns säkert andra benämningar på detta fenomen, men funktionen är densamma. Gemensamt för dessa råd är att människor från de olika bygderna strävar efter att samarbeta i en kommun,

⁶ *Länsbygderådets roll, Glesbygdverket 2005*

⁷ *Vi samverkar i kommunbygderåd, 2006 informationsskrift Hela Sverige Ska Leva, sid 5*

både mellan byarna/bygderna och gentemot kommunen. En viktig princip är att kommunbygderåden är partipolitiskt obundna.

Kommunbygderåden kan vara allt från ideella föreningar till mer löst sammansatta forum för landsbygdsfrågor. Hur ofta man träffas och vilka som sitter med varierar, men en viktig funktion är att dom ska vara ”den samlade rösten in och ut i kommunen”. Genom samverkan mellan byarna och centralorten underlättas planering i frågor som rör landsbygden och som är viktiga för utvecklingen i kommunen.⁸

Att bilda kommunbygderåd är något som blivit mer och mer populärt och bygderörelsens riksorganisation folkrörelserådet Hela Sverige Ska Leva samt de 24 Länsbygderåden uppmuntrar den processen runt om i landet. De flesta som Glesbygdsverket intervjuat i studien upplever kommunbygderåden som någonting positivt.

1.4 Syfte och mål

Det övergripande syftet med den här studien är att ge några exempel på hur samarbetet mellan bynivå, länsbygderåd och offentliga aktörer kan se ut när det gäller landsbygdsutvecklingsfrågor i allmänhet men även ur ett planeringsperspektiv.

Studien omfattar följande delmoment:

- Lyfta fram konkreta exempel på hur samarbetet mellan lokala utvecklingsgrupper, kommunen och länsnivån kan se ut och vad det gett. Sker samarbetet efter behov eller finns det beskrivet organisatoriskt?
- Beskriva och analysera vilka erfarenheter de inblandade har av det studerade samarbetet.

1.5 Metod

På grundval av Glesbygdsverkets kontakter och erfarenheter av arbete med lokal och regional utveckling så togs beslutet av två län skulle bli föremål för en studie. Dessa två län är Värmlands län och Västmanlands län. Eftersom syftet med den här studien inte på något sätt är att jämföra olika län, är inte valet av län lika viktigt som om det vore en komparativ studie. I Värmlands och Västmanlands län intervjuades representanter från länsbygderåd, kommun, region (i Värmland) och Länsstyrelse.

En kommun i varje län valdes därefter ut. Detta skedde efter att inledande kontakter tagits med länsstyrelserna där frågan om vilka kommuner som aktivt arbetar med landsbygdsutveckling ställdes. I Värmland föll valet på Säffle kommun och i Västmanland på Köpings kommun. I varje kommun valdes därefter en eller två lokala utvecklingsgrupper ut. Detta urval skedde slumpvis efter den information som fanns att tillgå över vilka aktiva grupper som fanns⁹. I ett senare skede kompletterades studien med inslag från Heby kommun, som ligger i Uppsala län. Men här intervjuades enbart kommunen. Heby kommun ingick fram till årsskiftet 2007 i Västmanlands län men har nu bytt till Uppsala län. Men kommunikationskanalerna och banden till Västmanland är fortfarande starka i Heby.

Värmland har studerats i den här rapporten, men inga exempel har lyfts från detta län, däremot har lärdomarna från Värmland bidragit till de generella slutsatserna. De aktörer som beskrivits i den här rapporten har alla nyckelroller i

⁸ Vi samverkar i kommunbygderåd, 2006 informationsskrift Hela Sverige Ska Leva, sid 5

⁹ Information hämtades från folkrörelserådet Hela Sverige Ska Leva:s websida www.bygde.net

arbetet med att utveckla landsbygden men det finns också andra som inte nämnts som har stor betydelse, till exempel LRF och Hushållningssällskapet. Regionförbunden spelar också roll eftersom de är inblandade i arbetet med de Regionala utvecklingsprogrammen på vissa håll.

1.5.1 Intervjuer

Under arbetets gång har intervjuer genomförts med berörda aktörer i de båda länen.

Följande aktörer har intervjuats:

Värmland

- Länsstyrelsen
- Långseruds utvecklingsgrupp
- Värmlands bro byalag
- Region Värmland
- Länsbygderådet
- Säffle kommun

Västmanland

- Länsstyrelsen
- Länsbygderådet
- Köpings kommun
- Himmata bygderåd
- Coompanion¹⁰ Västmanland

Uppsala län

- Heby Kommun

¹⁰ F.d Kooperativ utveckling

2 Några program med betydelse för landsbygden

För att möjliggöra en positiv utveckling i landsbygden behövs både lokala initiativ och stöd från det offentliga. Lokal utveckling kan understödjas genom att samhället satsar en del av de offentliga resurserna på olika lokala initiativ. Samtidigt finns en poäng i att olika satsningar inte enbart sker ad hoc utan det är ofta en styrka i att sätta in olika satsningar i ett större perspektiv. På den lokala nivån kan lokala utvecklingsplaner vara ett bra instrument för att skapa en sammanhållen bild över vad som behöver göras. Översiktsplanerna är ett också viktigt planeringsinstrument för den kommunala nivån. På den regionala nivån är de regionala utvecklingsprogrammen viktiga styrdokument för regionernas/länens långsiktiga utveckling.

Programmets avvägningar och prioriteringar har stor inverkan på gles- och landsbygders utvecklingsförutsättningar eftersom de är styrande för en ansevärd summa pengar, i första hand i form av EU-medel inom Mål 2 programmen och inom Landsbygdsprogrammet, samt för olika nationella stöd.

Nedan ges en översiktlig beskrivning över program som har stor betydelse för landsbygdens utveckling.

2.1 Regionala utvecklingsprogram

Enligt förordningen om regionalt utvecklingsarbete (2003:595) ska varje län ta fram ett regionalt utvecklingsprogram (RUP) som anger länets eller regionens prioriterade områden för framtidssatsningar. RUP:arna har en viktig roll som länets plattform gällande utvecklingsfrågor. Programmen ska vara vägledande för andra, mer operativa, program som tas fram på den regionala nivån.

Enligt 12§ ska programmen utformas så att de utgör underlag för samverkan mellan statlig och kommunal verksamhet. RUP:arna ska också utgöra underlag för olika delprogram som tillsammans ska bidra till att uppnå målen för länets eller regionens utveckling. RUP:arna ska med andra ord vara länens riktningsskåp för det regionala utvecklingsarbetet.

Karta som visar den geografiska indelning för strukturfondsprogrammet

Källa: Nutek

Ett viktigt moment i framtagandet är att skapa bred delaktighet i processen. Enligt 14§ ska det regionala utvecklingsprogrammet utarbetas i samråd med kommuner och landsting, näringsliv, organisationer samt berörda statliga myndigheter. I de RUP:ar som idag finns (18 stycken, varav några är remissversioner) betonas vikten av ett brett framtagande med så stor delaktighet som möjligt. Vissa menar till och med att det är själva framtagandet och processen som är det viktigaste, inte det färdiga dokumentet.

2.2 Regionala strukturfondsprogram

Det finns åtta programområden som hanterar de regionala strukturfondsprogrammen (Mål 2). Det övergripande syftet är att uppfylla målen i Lissabonstrategin, där det anges att Europa ska vara världens mest konkurrenskraftiga ekonomi år 2010. Sverige har i den nationella strategin för regional konkurrenskraft 2007-2013 beskrivit vilka utvecklingsområden som ska prioriteras och hur organisationen för genomförandet ska se ut. EU:s program infördes i Sverige år 1996 och det är nu den tredje programperioden som genomförs i Sverige.

Programmen är betydelsefulla eftersom de innehåller mycket pengar, totalt ca 15 miljarder kronor i EU stöd (varav två miljarder ska gå till territoriellt samarbete).

2.3 Regionala genomförandestrategier inom landsbygdsprogrammet

Inom Landsbygdsprogrammet finns 21 regionala genomförandestrategier. Det är länsstyrelserna som ansvarar för genomförandet av programmen. I den nuvarande programperioden har en viss breddning skett av Landsbygdsprogrammet genom att det är möjligt att lämna stöd till mer allmänna projekt där stödmottagaren inte behöver vara jordbrukare. Möjligheter till sådana stöd kan lämnas inom axel 3 i programmet vilken utgör cirka 12 procent av hela programmets pengar.

Axel 3 omfattar även insatser riktade till jordbrukare, vilket innebär att medel för mer allmänt hållna projekt är begränsade.

Avsikten med de regionala genomförandestrategierna är att länen ska kunna prioritera insatser inom Landsbygdsprogrammet så att det passar länens förhållanden. Det finns också en ambition att genomförandestrategierna ska ses som en del i den övriga regionala planeringen, en viss kritik har tidigare funnits att landsbygdspolitiken varit tämligen isolerad från den regionala utvecklingsplaneringen. I den nuvarande programperioden finns en ambition att öka samspelet mellan de olika programmen och synergier mellan olika politikområden eftersträvas.

2.4 Översiktsplaner

I de kommunala översiktsplanerna ska kommunen redovisa den framtida tänkta fysiska markanvändningen och hur eventuella riksintressen ska förvaltas.

Översiktsplaneringen har dock utvecklats att mer likna RUP-arbetet och är såtillvida mer visionär i sin karaktär. Numera innehåller översiktsplanerna ibland rena strategier för hur turismen ska kunna utvecklas, befolkningen ökas, företagsamheten främjas, attraktivt boende skapas m.m. Vissa kommuner har stora resurser att lägga på översiktsplaneringen medan andra sliter med finansieringen. Resultaten varierar således ganska kraftigt. Av de tre i studien ingående kommunerna hade endast Köpings kommun ett aktuellt program för översiktsplan¹¹ medan Säffles och Hebys översiktsplaner var inaktuella vid tidpunkten för studien.

Ett exempel på en bra översiktsplan som nämns längre fram är Skinnskattebergs översiktsplan från 2006. Den tar ett helhetsgrepp på landsbygden och de olika bygderna i kommunen behandlas under flera teman som näringsliv/sysselsättning, kommunikationer/IT, fritid/turism m.m. Planen har även ett avsnitt om landsbygdsutveckling. Kommunala mål för varje tema finns i små rutor så att det enkelt ska gå att se kommunens intentioner i framtiden.

2.5 Några kommentarer till programmen

För gles- och landsbygders utvecklingsförutsättningar är det viktigt att finnas med i programskrivningarna. Till exempel kan programmets analysdelar ge kunskap om vilka speciella svårigheter som finns för dessa områden, liksom vilka möjligheter som finns att bygga på för en bättre utveckling. Men kanske framförallt är det viktigt att det finns uttalade mål och ambitioner samt stödmöjligheter kopplade till landsbygdsområden. Det är också viktigt att frågorna inte marginaliseras, utan att dessa ingår som naturliga delar av ett län, eller en region.

Landsbygdsprogrammet har i nuvarande programperiod breddats jämfört med tidigare. I samband med framtagandet av programmet fanns olika uppfattningar om hur stor andel av programmets budget som skulle gå till axel 3. Det svenska

¹¹ Program för översiktsplan är en slags förstudie inför framtagandet av en översiktsplan, dock innehåller ett sådant program många formuleringar och rubriker som sedan kan återfinnas i den färdiga översiktsplanen

landsbygdsprogrammet landade på cirka 12 procent. Bland de europeiska länderna varierar budgeten, exempelvis satsar Nederländerna 30 procent på axel 3, Frankrike 6,5 procent och Finland 14 procent. Även om landsbygdsprogrammet fått en bredare inriktning, med större möjligheter att stödja projekt som inte har direkt anknytning till jord- eller skogsbruk, är fokus fortfarande stöd till areella näringar.

En tolkning av utvecklingen av regionalfondsprogrammen (Mål 2) är att de har en tydligare fokusering mot tillväxt, nya företag och fler arbetstillfällen. Det finns därför en risk för att mindre men för landsbygden viktiga projekt har svårt att få stöd i Mål 2 programmen. Visserligen öppnas möjligheter inom landsbygdsprogrammet, men de stödmedel som finns att tillgå för mer allmänna projekt är där ganska blygsamma. Farhågor finns därför att landsbygdsprojekt kan hamna mellan stolarna vad gäller möjligheter till finansiering. En positiv sak är ändå att det förefaller som att nästan samtliga RUP:ar som idag finns framtagna innehåller skrivningar, och därmed överväganden, kring landsbygden.

När det gäller den kommunala översiktsplaneringen så har denna ökat i betydelse. Det är viktigt för kommunerna att de har aktuella översiktsplaner om dessa ska få någon tyngd och betydelse som planeringsdokument. För gles- och landsbygders del har de nya planerna inneburit ett stort uppsving gentemot de från tidigt 90-tal. Nu förekommer visioner och utvecklingsperspektiv för dessa områden på ett helt annat sätt i planeringen, från att tidigare nästan uteslutande ha betonat areella näringar, kulturminnesvård och rekommendationer för ny bebyggelse.

2.6 Exempel på program i de områden som ingår i studien

2.6.1 Västmanlands regionala utvecklingsprogram

Västmanland har nyligen presenterat en ny RUP för 2007-2020.¹² Programmet har tagits fram i bred samverkan med länets kommuner, landsting andra myndigheter och organisationer och antogs den 18 juli 2007 av länsstyrelsens styrelse. I programmet behandlas sex insatsområden som tagits fram efter prioriteringarna i den nationella strategin för regional konkurrenskraft och entreprenörskap. Dessa sex områden är:

- En god vardag
- Livslångt lärande
- Företagande och arbete
- Ett effektivt transportsystem
- Energi för framtiden
- Regional identitet

De insatsområden som direkt berör landsbygdens utveckling finns enligt Glesbygdsverkets bedömning under insatsområdena ”Regional identitet” och ”Energi för framtiden” och i viss mån även under ”En god vardag”. Under dessa områden finns sedan ett flertal strategier och handlingsinriktningar som visar vad man har för avsikter med insatserna. Exempel på strategier som berör landsbygdens utveckling är bl.a. ”Delaktighet”, ”Effektivisering av energianvändningen”, ”Utveckla besöksnäringen” samt ”Natur och kulturmiljöer”. Under dessa strategier finns handlingsinriktningar som ”strävan mot närproducerade livsmedel” samt ”utveckla småskalig turism i natur- och kulturområden”.

¹² Regionalt utvecklingsprogram Västmanlands län 2007-2020

2.6.2 Handlingsplan 2007 för landsbygdsutveckling i Köpings kommun

Köpings kommun har en handlingsplan för landsbygdsutveckling som ligger ute på kommunens hemsida, www.koping.se. Handlingsplanen fastställdes på kommunala landsbygdsrådets möte den 14 november 2006.¹³ Planen innehåller 16 punkter som behandlar de områden som kommunala landsbygdsrådet ska arbeta med inom området landsbygdsutveckling. Det fastslås inledningsvis vilka personer som sitter i rådet samt att det ska träffas två gånger per år. I landsbygdsrådet sitter representanter från bl.a. lokala hembygdsföreningar, bygderåd, bygdegårdsföreningar, företagarföreningar, sockengillen, Coompanion, länsbygderådet, LRF. Köpings kommun representeras av landsbygdsutvecklaren samt av flera deltagare från kommunstyrelsen. Även två deltagare från Svenska kyrkan finns med.

Vidare i handlingsplanen följer en beskrivning av de olika områdena som rådet ska göra insatser inom under 2007. Till exempel nämns hur man ska ha medborgardiologer på landsbygden inför framtagandet av kommunens nya översiktsplan. Vidare kan nämnas arbetsområden som "Entreprenörskap på landsbygden" där insatser för att stärka landsbygdsföretagandet ska genomföras. Ett annat område är "Landsbygdsprogrammet inkl Leader" inom vilket rådet ska kartlägga och ansöka om nya stöd och bidragsformer inom det nya landsbygdsprogrammet. Andra insatsområden som nämns är "Förnyelsebara energi", "bygderesor" och "service på landsbygden". Köpings kommun kan tjäna som ett exempel på en kommun som har ett fungerande kommunbygderåd.

2.6.3 "Köping i framtiden" – Program för översiktsplan 2007

Köpings kommun arbetar med en ny översiktsplan. Enligt programmet för översiktsplanarbetet beräknas den nya översiktsplanen kunna antagas av kommunstyrelsen under 2008. Förutom de rent tekniska beskrivningarna av hur kommunen vill utveckla boendemiljöer, näringsliv, skola etc. finns även målbilden "Köping 2025" med i programmet. Målbilden är till för att förtydliga viljan med planeringen och är en vision av hur Köpings kommun skulle kunna se ut år 2025. Begrepp som finns med är bland annat livskvalitet, attraktiva boenden, god servicenivå, utvecklat näringsliv, bra kommunikationer, rikt kulturutbud och trygghet.

För landsbygdens del är visionen en levande landsbygd som sjuder av liv och entreprenörskap. Kommunen ska också präglas av ett hållbarhetstänkande, både socialt, ekonomiskt och miljömässigt.

¹³ Kommunala landsbygdsrådet är ett annat namn på kommunbygderåd som används i den här rapporten.

3 Exempler Heby och Västmanland

I det här avsnittet beskrivs ett par praktiska exempel på hur man kan arbeta med landsbygdsutveckling både på kommunal, regional och lokal nivå. Eller ännu viktigare, hur man kan arbeta tillsammans mot gemensamma mål.

3.1 Heby kommun

Heby kommun ligger i den nordvästra delen av landskapet Uppland, men tillhörde fram till årsskiftet 2007 Västmanlands län. Kommunen tillhör nu alltså Uppsala län.

På Heby kommuns hemsida finns ett avsnitt om landsbygdsutveckling. Där står det att arbetet med landsbygdsutveckling innebär stimulans till lokala projekt och social ekonomi. Vidare står det att: Lokala initiativ för den egna ortens utveckling har stor betydelse utifrån ett flertal perspektiv:

- demokrati och delaktighet
- hållbar utveckling och effektivt resursutnyttjande (miljö)
- lokal ekonomi och småskalig företagsutveckling.

Från kommunen kan lokala initiativ få hjälp med:

- rådgivning
- kontaktförmedling
- hjälp att hitta finansiering
- en väg in i kommunförvaltningen.

Många kommuner har så kallade landsbygdsutvecklare anställda inom den kommunala förvaltningen. Men vad gör egentligen en sådan? I Heby kommun finns det tre anställda på näringslivsavdelningen, varav en har inriktningen landsbygdsutvecklare. Kommunen har både ett åtagandedokument som rör landsbygdsutvecklaren samt ett resultatkontrakt mellan denne och kommunchefen. Dessa dokument beskriver kommunens mål med sin verksamhet inom området landsbygdsutveckling, både inriktningsmål och effektmål finns. Den roll som landsbygdsutvecklaren ska ha och dess uppgifter beskrivs också.

Dessa dokument är raka och tydliga och ger en bra bild av vilka förutsättningarna som finns för verksamheten samt klargör rollfördelningen. I åtagandedokumentet 2008 står att landsbygdsutvecklaren har tillkommit för att vara kommunens kontaktorgan och handläggare i landsbygdsfrågor.¹⁴ Vidare står också att denne har kommunchefens uppdrag att vara Heby kommuns kontakt gentemot de lokala utvecklingsgrupperna, myndigheter i landsbygdsfrågor, landsbygdsutvecklingsorganisationer m.m. Det preciseras också att landsbygdsutvecklaren är en del i Heby kommuns utvecklingsarbete där kommunens roll är att vara *möjliggörare*. Landsbygdsutvecklaren skall ”i samverkan med

¹⁴Åtagandedokument 2008, Heby Kommun, staben, sid 1

kommunstyrelsen och kommunens övriga nämnder samt andra myndigheter och organisationer både lokalt och regionalt verka för en positiv utveckling av landsbygden i Heby kommun.”¹⁵

Som mål med verksamheten har Heby kommun ett inriktningsmål och flera effektmål.

Inriktningsmål:

Heby Kommun ska stötta och stimulera lokala utvecklingsgrupper. Såsom byalag, sockenråd, nätverk och projektgrupper, som tar lokala utvecklingsinitiativ i syfte att utveckla den egna bygden utifrån ett underifrånperspektiv.

Effektmål:

- De lokala utvecklingsgruppernas kunskap om olika typer av stödformer, metoder och kontaktnät skall öka.
- Heby kommun skall medverka till att utvecklingsmöjligheter lokalt, regionalt och internationellt förbättras för lokala utvecklingsgrupper.
- De lokala utvecklingsgrupperna skall få ökade möjligheter till internationella kontakter och erfarenhetsutbyte i relation med Heby kommuns vänorter och övriga internationella kontaktorgan.

För att nå effektmålen listas tre aktiviteter som skall bedrivas under kommunens verksamhetsår:

- Informera de lokala utvecklingsgrupperna om olika typer av stödformer, metoder.
- Hjälpa de lokala utvecklingsgrupperna skapa och utöka sina kontaktnät, lokalt, regionalt och internationellt.
- Stötta de lokala utvecklingsgrupperna och vara deras kontaktväg inom kommunförvaltningen.

För att slutligen garantera att åtagandedokumentets mål uppfylls finns ett resultatkontrakt upprättat mellan kommunchefen och landsbygdsutvecklaren. Syftet med detta kontrakt är att skapa en tydlighet avseende krav och förväntningar på verksamheten. Det tydliggörs bl.a. att landsbygdsutvecklaren har det totala ansvaret för verksamheten och att denna kontinuerligt ska rapportera om arbetet till kommunchefen. Heby Kommun håller i skrivandets stund också på att ta fram ett landsbygdsprogram för kommunen.

Heby kommun har ett underifrånperspektiv på landsbygdsutveckling. Tanken är att utvecklingskraften kommer underifrån, från medborgaren, och att det är också dessa personer som har den bästa kunskapen om lokala behov och möjligheter.

Tankesättet kan illustreras med en vulkanliknande modell:

¹⁵ *Ibid, sid 1*

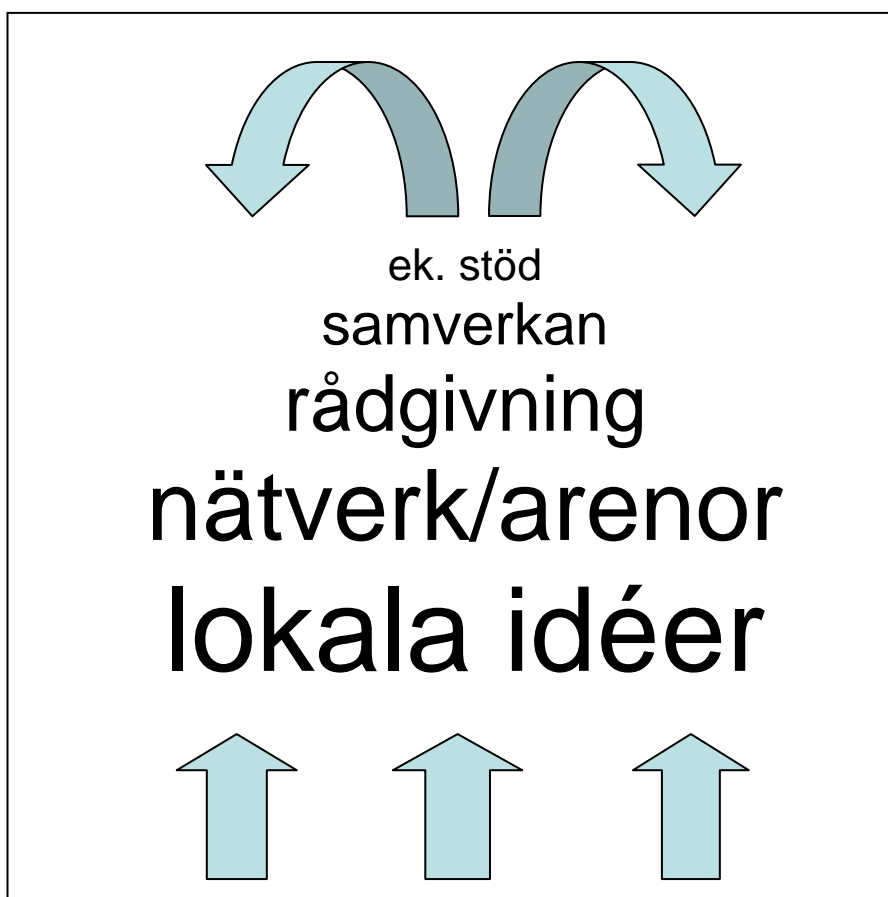

Bild 1. "Vulkanmodellen" – ett perspektiv på hur arbetet med landsbygdsutveckling kan se ut.

Källa: Heby Kommun 2003

Om underifrånperspektivet säger Helen Lundell som är landsbygdsutvecklare i Heby kommun:

*"Man aldrig ska ta över processer från andra, för då riskerar processerna att dö! Det är en gyllene regel när man arbetar med landsbygdsutveckling. Kommunen kan vara med och stödja och uppmuntra olika verksamheter, men ska aldrig ta åt sig äran för genomförandet. Om inte ett initiativ kommer underifrån och drivs av grupperna själva kan det aldrig bli livskraftigt. Man kan uttrycka det som att "bollen aldrig ska ligga hos kommunen", utan den ska hela tiden vara hos de lokala utvecklingsgrupperna när det handlar om ett projekt. Om jag är med på ett möte ute i någon grupp som vill förverkliga någon idé så får jag aldrig åka därifrån med bollen, då har jag misslyckats!"*¹⁶

3.1.1 "Fest i Heby" – ett sätt att visa upp kommunens lokala mångfald

En gång varje sommar arrangerar Heby kommun ett event som går under namnet "Fest i Heby". Under en vecka får kommunens alla bygder chans att visa upp vad de har för aktiviteter och vad som finns att göra där. Det är kan vara allt från lokala utvecklingsgrupper i mer traditionell mening (byalag, hembygdsföreningar, ek. föreningar) till privata företagare, museer, idrottsföreningar, skolor etc. som har något

¹⁶ Intervju 20071116 med Helen Lundell, landsbygdsutvecklare i Heby kommun.

arrangemang eller verksamhet att visa upp. Det gemensamma är att de alla är verksamma i Heby kommun och att de under en vecka gemensamt har sina arrangemang för att bidra till en positiv utveckling i Heby kommun och visa upp en positiv bild av kommunen. En annan tanke med Fest i Heby är att kommuninvånarna själva ska få upp ögonen för vad som faktiskt finns inom fritids och kulturaktiviteter inom den egna kommunen.

3.1.2 Kommunalt utvecklingsstöd – ”stimulanspeng”

I Heby kommun finns ett kommunalt utvecklingsstöd att söka, även kallat stimulanspeng. På kommunens hemsida står det att det övergripande målet med bidraget är att stärka den lokala utvecklingen på landsbygden och gynna lokalsamhällets eget utvecklingsarbete. Detta samtidigt som människor stimuleras till ett större engagemang och ansvar i sin bygds utveckling.

Helen Lundell berättar att stimulanspengen är ett bra verktyg för kommunen att stödja utvecklingsgrupper på landsbygden:

”Vi har 100 000 kronor avsatt för det kommunala utvecklingsstödet, det är pengar som inte får användas till något annat än direkt stöd ut till grupperna. Pengarna är helt delegerade till en tjänsteman att besluta om, i det här fallet jag själv, så det behöver inte ”stötas och blötas” när beslut ska tas om utdelning av pengar. Jag kan ge allt mellan 1 000 till 20 000 kr i bidrag, ofta är det ganska små summor det handlar om. Men jag vill understryka att det är de små pengarna som ofta är viktiga för att projekt ska drivas igenom, det kan handla om ett par tusen kronor. Exempel på saker som beviljats bidrag är studieresor, trycksaker, seminarier, studiebesök, och marknadsföring.”¹⁷

Vidare står att läsa på hemsidan att:

”Det kommunala utvecklingsstödet bör ha en bred ansats för att fånga in så mycket av verksamheten på länets landsbygd som möjligt. Grundkravet är dock att verksamheten ska gynna kommunens landsbygdsutveckling och tillvarata lokala idéer.”

Målgrupperna för stödet är ideella organisationer som arbetar för lokal utveckling, ex hembygdsföreningar, byalag och alla övriga varianter av lokala utvecklingsgrupper som finns.

Kommunala stöd av den typen som beskrivits ovan finns i flera andra kommuner. Gemensamt är att de riktar sig till direkta insatser för att främja landsbygdens positiva utveckling, men de har ofta olika benämningar.

3.1.3 Lokal handlingsplan för Norabygden

I norra delen av Heby kommun ligger Norabygden. Under 2007 utarbetades en lokal handlingsplan fram för bygden. Planen utvecklades och togs fram av Östahalvöns intresseförening i samarbete med Heby kommun, Coompanion Västmanland, Länsbyggerådet i Västmanland och Länsstyrelsen i Västmanland. Planen tar upp landsbygdsutveckling ur ett kommunalt perspektiv där det fastslås att underifrånperspektivet är viktigt. Några andra aspekter på betydelsen av det lokala utvecklingsarbetet är:

¹⁷ Intervju 20071116 med Helen Lundell, landsbygdsutvecklare Heby kommun

- Demokrati och delaktighet
- Effektiv resursfördelning och hållbar utveckling
- Lokal ekonomi och småskalig företagsutveckling

Sedan följer en överblick över Norabygden med statistik om befolkning, arbetstillfällen, jordbruk m.m. både för åren 1927 och 2007, Norabygden förr och i modern tid.

Själva visionen har som mål att öka sysselsättningen i bygden så att folk kan bo kvar och bli fler, att servicen behålls och att samhörigheten stärks. För att uppnå dessa mål och ”skapa en långsiktigt samhällsekonomiskt hållbar tillväxt som bygger på fortsatt utveckling i Norabygden” listas därefter sex huvudteman med tillhörande insatser:¹⁸

- Utveckla turismen (en viktig princip som nämns är att bygden ska kunna ”tjäna pengar året runt” på turismen).
- Ungdomar.
- Förbättrade kommunikationer.
- Jordbruk/Industri.
- Kvalitet – företagande och boende.
- Kultur.

Några specifika insatser som kan nämnas är fler övernattningsmöjligheter, förbättrad idrottsplats, energiodling på åkermark, locka företag till bygden, tillgänglighetsanpassade vandringsleder, ungdomsgård och informationsskyltar vid avfarter. Styrkan med den här typen av planer är att det geografiska område som avses är ganska stort, ofta på flerbynivå. Detta gör att perspektivet vidgas och såväl byborna som läsaren får en bra uppfattning om hela områdets utvecklingspotential.

3.2 Några exempel från Västmanland

Västmanland är ett av Sveriges minsta län med sina 5691 km². Det bor 248 489 personer i länet som har 10 kommuner.¹⁹ Vilka dessa är visar kartan nedan, den kommun som studerats i den här studien är Köpings kommun, men exempel på lokal utvecklingsplan har även hämtats från Skinnskattebergs kommun.

¹⁸ Lokal handlingsplan Norabygden, 2007, sid 5-6

¹⁹ Information hämtad från Länsstyrelsen Västmanlands läns hemsida:
http://www.u.lst.se/u/Om_Lanet/Faktaomlanet.htm

Västmanlands län med kommuner

Källa: Glesbygdsverket

3.2.1 Landsbygden på stan – stan intas för en dag

I Köpings kommun anordnas årligen sedan några år tillbaka en ”happening” som går under namnet ”Landsbygden på stan”. En helgdag i september kommer invånare från kommunens olika bygder in till stora torget mitt i Köping för att där visa upp de olika hantverk och produkter som landsbygden har att erbjuda.

Denna torgdag har hittills blivit en stor succé med ett torg som sjudit av liv och rörelse. Allt från försäljning av grönsaker, kalkoner, glass, ost, potatis och olja till ponnyridning, busstur till lantgård och traktorbana bjuds det på under dagen. En massa lantligt inspirerad mat lagas också under dagen och årets recept koras efter en lång strid om domarnas smaklökar.

Så här kan det se ut under "landsbygden på stan" på torget i Köping. Många är de varor som byter ägare den här dagen. Foto: Marie Bodin

3.2.2 Lokal handlingsplan för Baggbrobygden – en RUP i miniformat

Baggbrobygdens byalag i norra delen av Skinnskattebergs kommun tog år 2005 fram en lokal handlingsplan för sin bygd. Arbetet skedde i samarbete med länsstyrelsen i Västmanlands län samt Coompanion, länsbygderådet Västmanland och Skinnskattebergs kommun. Inledningsvis beskrivs hur arbetet med att ta fram planen har gått till och vilka möten och förankringsprocesser som pågått. Planen består av en 10-sidig skrift i färgtryck. Upplägget och designen liknar mycket ett regionalt utvecklingsprogram, RUP.

Inledningsvis finns en byprofil med fakta om hur många som bor i bygden, åldersfördelning, inkomst, arbetsförhållanden, historia m.m. Lokal ekonomisk analys, LEA²⁰, användes som en del när denna byprofil togs fram. Sedan följer en beskrivning av Skinnskattebergs kommuns översiktsplan och då speciellt över markanvändningen i Baggbrobygden/Baggådalen. Detta gör att kopplingen och möjligheten att sätta in bygden i ett större sammanhang, nämligen den egna kommun, blir enklare. Här klargörs Skinnskattebergs långsiktiga mål för området. Områden som berörs är boende, friluftsliv, naturvård, kulturmiljövård, sysselsättning, kommunikationer och infrastruktur.

Som tredje del i planen kommer "Vår vision inför framtiden". Detta är den egentliga planen såtillvida att den innehåller de prioriteringar som byalaget, uppbackat av invånarna i bygden, vill göra inför framtiden. Inledningscitatat visar tydligt vad byalaget vill:

²⁰ Se avsnitt 3.2.3

”Vi vill bli fler, öka gemenskapen, återskapa servicen i området och arbeta för att skapa ny sysselsättning i vår vackra bygd”²¹

För att detta mål ska uppnås pekades fyra områden ut som byalaget ska arbeta för:

- Etablera en kommersiell servicefunktion i bygden, där byborna kan köpa de nödvändigaste basvarorna.
- Identifiera tomtmark för nybyggnation och potentiella byggnader till uthyrning eller försäljning.
- Förbättra kommunikationerna och möjligheterna för byborna till kollektivtrafik.
- Optimera förutsättningarna för en ökad besöksnäring.

För varje område följer sedan prioriterade insatser och tidplan. Till exempel ska trafikbolaget i Västmanland uppvakts så att området får en daglig busstur. För turismens del gäller åtgärder för att utveckla attraktioner och sevärdheter för att få förbipasserande att stanna till i bygden.

Skolan vill byalaget ta över för att där kunna inrätta ett mindre servicecenter innehållande en liten butik, viss postservice, bibliotek och turistinformation. Tomtmark ska kunna upplåtas till nybyggnation om folk vill flytta till bygden. Intensifierade kontakter ska tas med Skinnskattebergs kommun i byggnationsfrågor.²²

Slutligen kommer ”visionen i korthet” samt några övriga områden som byalaget ämnar arbeta vidare med och som är utvecklingsbara. Exempel på dessa är ”data och nätverk”, ”djur och natur” och ”kultur och utbildning”. Planen är från 2005 och har nu några år på nacken och byalaget är i färd med att göra en revidering för att hålla planen aktuell.

3.2.3 Lokal ekonomisk analys, LEA

LEA levereras av SCB och används ofta av lokala utvecklingsgrupper i landet. SCB definierar LEA så här :

”LEA är ett underlag för lokalekonomiska analyser som används av lokala utvecklingsgrupper av olika slag. Underlaget består av ett antal tabeller och diagram som beskriver ett lokalsamhälle; det kan vara en församling, ett postnummerområde eller ett område som gruppen själv ritat in på en karta.”²³

LEA-underlaget från SCB ger svar på:

- Hur många bor i byn?
- Vilka företag och arbetsplatser finns?
- Hur stora utgifter och inkomster har vi?
- Vilka varor och tjänster konsumeras?
- Hur mycket av konsumtionen som sker i lokalsamhället ”läcker” ut?
- Var finns det utrymme att stärka den lokala självförsörjningen?

Enligt Monica Lindkvist på länsbygderådet i Västmanland är LEA ett utmärkt verktyg för att synliggöra förutsättningarna i en by/bygd för att bedriva ekonomisk

²¹ Lokal utvecklingsplan för Baggbrobygden, sid 7

²² Lokal utvecklingsplan för Baggbrobygden, sid 7

²³ http://www.scb.se/templates/Standard____116674.asp

verksamhet.²⁴ LEA kan utgöra analysunderlag inför uppstarten av exempelvis en lanthandel eller ett café. I fallet med Baggbrobygdens lokala utvecklingsplan var LEA:n en del i processen att skapa en bild, en byaprofil, över bygden. En viktig del med LEA:n är att den visar på det ofta förekommande ”läckage” av pengar som sker från bygden i form av det som invånarna spenderar på konsumtionsvaror på annat håll än i den egna hembygden.

Monica poängterar att det ofta handlar om betydligt större ”läckage” än vad de flesta i bygden är medvetna om. Till exempel visade LEA:n som togs fram för Baggbrobygden att invånarna i bygden köpte bröd för ca 700 000 kr per år. En siffra som kom som en chock för de flesta men som sedan väckte idéer om en eventuell start av ett bageri.

På så vis kan alltså LEA bidra till att inspirera och visa på möjligheterna för att bedriva affärsverksamhet i en by eller bygd och i och med det skapa sysselsättning samt andra goda livsvillkor. En lokal ekonomisk analys är dock inte mycket värd om den inte används tillsammans med en god lokalkännedom.

3.2.4 Bygdepeng till lokala utvecklingsgrupper

I Västmanlands län har man i ett antal år haft någonting som kallas för bygdepeng. Det är finansiellt stöd som utgår från länsstyrelsen till lokala utvecklingsgrupper på landsbygden som har något projekt de vill genomföra. Bygdepengen är på max 30 000 kr. Det är länsbygderådet som ger information om stödet samt bereder ansökningarna och sedan beslutar länsstyrelsen om vilka projekt som beviljas bygdepengen.

Syftet med bygdepengen är att:

”Gynna lokalsamhällets utvecklingsarbete och stärka samarbetet mellan bygdens människor, föreningar och företag.”²⁵

Denna formulering är ju ganska vid och skulle kunna innefatta det mesta av olika aktiviteter och projekt. Men enligt länsbygderådet i Västmanland är huvudsaken att de idéer gruppen söker pengar för ska vara ”framåtsyftande” i någon bemärkelse. Pengarna får alltså inte gå till rent bevarande insatser utan viljan att driva utvecklingen i bygden framåt måste finnas med.

De aktiviteter som grupperna i Västmanland har fått beviljat bygdepeng för visar enligt länsbygderådet på den mångfald av engagemang och insatser som de lokala utvecklingsgrupperna gör i den egna hembygden.

Stöd har beviljats för bland annat:

- Stormöten med syften att förbättra samarbetet mellan befintliga föreningar och att gemensamt arbeta fram en handlingsplan för bygdens utveckling.
- Studieresor – erfarenhetsutbyte mellan lokala grupper.
- Hemsida och informationsbroschyr.

²⁴ Intervju 071122, länsbygderådet Västmanland, Monica Lindkvist

²⁵ Informationsblad från Coompanion, Länsbygderådet Västmanland och Länsstyrelsen Västmanland

- Upprustning av gammal skola.
- Bygga nätverk mellan byar i en kommun.

3.2.5 Investeringsstöd

När det gäller investeringsstödet så är det mer kopplat till affärsverksamhet än till bygdepengen. Det kan gälla för lokala utvecklingsgrupper som vill utöka sin verksamhet genom att utveckla en egen affärsidé. I Länsbygderådets egna broschyr står det att:

”Investeringsstödet ges till utvecklingsgrupper (i formen ideell förening med orgnr eller ekonomisk förening). För båda dessa föreningsformer skall det i stadgarna framgå att föreningen arbetar för lokal utveckling.”²⁶

Stödet uppgår som mest till 50 000 kr och det kräver också en medfinansiering på minst 40 procent av den totala kostnaden för investeringen i kontanta medel. Medfinansieringen får inte bestå av ideell tid eller andra regionala stöd. De grupper som har lokala utvecklingsplaner och via dem vill utveckla sin verksamhet prioriteras när stöd ska beviljas. Liksom i fallet med bygdepengen bereder länsbygderådet ansökningarna medan länsstyrelsen tar de slutgiltiga besluten om utbetalningar av investeringsstödet.

Länsbygderådet i Västmanland påpekar att två viktiga delar av investeringsstödet är att det skall leda till "lite betalt arbete" för någon eller några samt att det är en investering som behövs för att kunna bedriva en affärsverksamhet, om än i liten skala.

I Västmanlands landsbygdsprogram för 2007-2013 står det om bygdepengen och investeringsstödet att de är viktiga stödformer för utvecklingsgrupper på landsbygden:

”Det är av vikt för det lokala utvecklingsarbetet att dessa satsningar kan bedrivas och vidareutvecklas även inom det nya landsbygdsprogrammet.”²⁷

Exempel på projekt som beviljats investeringsstöd i Västmanland är:

- Inköp av diskmaskin och byggnation av diskrum för att klara året-runt öppen kaffestuga och drift av gammal handelsbod.
- Upprustning av gammal skola som bl.a. skall användas vid undervisningstillfällen och övernattning i samband med studier och annat.

3.2.6 Coompanion – kooperativt företagande

Coompanion²⁸ är en organisation som arbetar med rådgivning och utbildning kring kooperativt företagande. I Sverige har organisationen 25 lokala kontor som erbjuder kostnadsfri rådgivning och information till människor som vill starta och driva företag tillsammans och i demokratisk form.²⁹ Vanligast är att kooperativa företag drivs som en ekonomisk förening, men andra företagsformer finns också. Som sina ledord har Coompanion:

²⁷ Landsbygdsprogram för Västmanlands län 2007 – 2013, sid 30

²⁸ Fd Kooperativ Utveckling

²⁹ www.coompanion.se

”Det är smart att driva företag kooperativt. Det kombinerar det bästa av två världar – resultatorientering och mänsklighet.”

I Västmanland är Coompanion en betydande regional aktör inom området landsbygdsutveckling och är en samarbetspartner för exempelvis länsbygderådet, länsstyrelsen och kommunerna. Just nu har Coompanion Västmanland två heltidsanställda som arbetar i olika projekt, bland annat tillsammans med Jordbruksverket, Föreningen landsbygdshandels främjande (FLF) och Länsbygderådet. Det partnerskap som fanns sedan arbetet med förra landsbygdsprogrammet (LUS) finns fortfarande kvar och där är Coompanion en aktiv part. Coompanion har även samarbete med Ung Företagsamhet (UF). Här handlar det om att få unga att starta kooperativ när de har någon projektidé.

Anders Johansson på Coompanion Västmanland berättar att under 2006 bildades 29 nya kooperativ i Västmanland, och siffran för 2007 kommer bli något liknande när allt är sammanräknat.³⁰ Bärkraftigheten för tidigare startade kooperativ är ofta mycket god, det hör till ovanligheterna att ett kollektiv får lägga ner av ekonomiska skäl. Vidare berättar han att framgångsfaktorerna i Västmanland är dem som framkommit tidigare³¹, nämligen att det finns fungerande partnerskap för landsbygdsutveckling. Att man drar nytta av varandras styrkor och håller sams är fortfarande nyckelord enligt Anders:

”Nu med bildandet av de nya Leaderområdena som Västmanland berörs av så ställs naturligtvis ännu högre krav på att alla måste hålla sams och dra åt samma håll. Coompanion skulle kunna vara de som ”gjuter olja på vågorna” i Västmanland.”

³⁰ Telefonintervju 20080121 med Anders Johansson Coompanion Västmanland

³¹ Ex Glesbygdsverket 2006, Modeller för att stödja lokal utveckling, dokumentation från utvecklingsseminarium

Baggbrobygdens lokala utvecklingsplan

Utdrag ur Norabygdens lokala handlingsplan

Hur Norabygden ska skapa en långsiktig samhällsekonomiskt tillväxt som bygger på fortsatt utveckling.

Utveckla turismen

– "Tjäna pengar året runt"

- Utveckla ett gemensamt aktivitetssystem för turister och besökande med en paraplyorganisation
- Utveckla Östaoområdet
- Mer övernattningsmöjligheter
- Påkretsor inom hela kommunen
- Serveringsmöjligheter vid Ingboviken
- Varierad turistinformation på flera språk
- Informationsskyltar vid avfarter
- Ett välutvecklat ledstigsystem med olika teman genom hela kommunen
- Tillgänglighetsanpassade leder
- Höjd standard på offentliga hygienrytmen, omklädningsrum och toaletter
- Göra området till ett modellområde för att uppleva historiska natur- och kulturmiljöer

Ungdomar

- Ungdomsgård
- Förbättrad idrottsplats
- Mångslöbana vid klockartäppan
- Samskola vid Östa
- Badbuss till Östa
- Utveckla ligerverksamhet för ungdomar
- Kiosk i Länsjö och Östa

Förbättrade kommunikationer

- Kollektivtrafik
- "Sommarlinje" Östaholm
- Utveckla IT området
- Mobiltelefon

Jordbruk, industri

- Energiojning på åkermark
- Naturbeten för att bibehålla ett öppet landskap och biologisk mångfald
- Företagshotell
- Lokalinventering

Kvalitet – företagande och boende

- Företagsutveckling genom bl a nätverk, utveckling av befintliga företag
- Locka företag till bygden
- Underlätta nyetablering
- Arbeta för inflyttning
- Möjligheter till varierat boende – villor/ lägenheter – för gammal och ung

Kultur

- Utveckla: Teatergrupper, replokal, musikfestivaler, utställningar, hantverk, kursverksamhet, m.m.

4 Diskussion och reflektioner

När man talar om någon slags allmän landsbygds- eller bygdeutveckling är det viktigt att komma ihåg att ingen enskild aktör eller nivå i det politiska systemet ensam står för denna. Landsbygdsutveckling och lokal utveckling är någonting som sker varje dag ute i byarna och bygderna i lokala utvecklingsgrupper av alla slag och stötts av kommuner, länsstyrelser, regioner m.fl. Under arbetet med den här rapporten har en del iakttagelser gjorts:

4.1.1 Underifrånperspektivet en röd tråd

Under den här studien har flera aktörer på länsnivå, kommunal nivå och utvecklingsgrupper intervjuats. En tydlig tendens bland de intervjuade är åsikten att initiativet till utveckling alltid måste komma underifrån. De offentliga aktörerna kan och ska vara stödjande i olika utvecklingsprocesser, men ska aldrig ta över och driva dessa processer själva.

Detta är en grundläggande princip som blivit tydlig under arbetet med den här rapporten. Länsstyrelser/regioners, länsbygderåds och kommuners kunskaper och resurser inom området är inte att förakta, men finns det inte något initiativ eller engagemang underifrån så saknar de genomförda åtgärderna legitimitet.

4.1.2 Kommunerna och mötet mellan människor viktigt

Kommunen har en nyckelroll när det handlar om landsbygdsutveckling, vilket har konstaterats tidigare i andra sammanhang.³² Det är till kommunen som de lokala utvecklingsgrupperna vänder sig i första hand när det finns idéer man vill genomföra. Eventuella kommunala bidrag är viktiga för de lokala utvecklingsgrupperna eftersom de till största delen finansierar sin verksamhet med egna medel.

En annan aspekt på samarbetet mellan kommunerna och de lokala grupperna som framkommit är att personkontakterna är viktiga för att få till stånd någon utveckling. ”Om man går bra ihop med någon på kommunen så kan man få mycket gjort” sade en av de intervjuade i en av grupperna i studien. Nödvändigtvis behöver det inte vara den kommunala landsbygdsutvecklaren (där sådana finns) som man har bäst kontakt med på kommunen. Principen med personkontakterna råder även i förhållandet mellan kommunerna och länsstyrelserna. Det kan skilja ganska mycket mellan kommunerna i ett län beträffande hur mycket dialog man för med länsstyrelserna i landsbygdsutvecklingsfrågor.

Vanligast är att kontakt mellan kommun och grupper på landsbygden tas när något är på gång, samarbetet är sällan organisatoriskt beskrivet. Alla grupperna som intervjuats (två i Värmland och en i Västmanland) upplever att kommunen tar stor hänsyn till dem när de gör sina kommunala planer. När byn/bygden berördes direkt av ett beslut så blev de kontaktade av kommunen medan det var svårare att få gehör för egna idéer och strävanden när det gällde bygdens utveckling.

Exemplet Heby kommun visar på hur en kommun arbetar med tydligt uppsatta mål i sitt landsbygdsutvecklingsarbete. Inriktningsmålen pekar ut huvuddragen i kommunens arbete medan effektmålen visar vad som ska uppnås med verksamheten.

Dessa målformuleringar tillsammans med resultatkontraktet som finns mellan landsbygdsutvecklaren och kommunchefen gör att verksamheten får större legitimitet

³² Bl.a. Glesbygdsverket (2007) *Skärgård i utveckling*

och tyngd. Rollerna är tydliga och för de lokala grupperna är landsbygdsutvecklaren rösten in och ut ur kommunen, kommunikationsvägarna torde vara klara för alla. I kombination med det landsbygdsprogram som är under framtagande så kommer Heby kommuns sätt att arbeta med landsbygdens utveckling att kunna tjäna som ett exempel för andra att studera.

4.1.3 Fördelarna med lokal utvecklingsplanering

Förtjänsterna med att göra lokala utvecklingsplaner/handlingsplaner på bya/bygdenivå är många, såväl för den lokala nivån som för kommunen och regionen/länet. Samtidigt som den lokala gruppen som gör en plan får en bra beredskap inför framtiden och en större kontinuitet i verksamheten så gynnas även kommunens planering.

Om kommunen har tillgång till lokala utvecklingsplaner när de ska översiktsplanera ökar möjligheten att stämma av vad landsbygdsbefolkningen har för mål och prioriteringar. Dessa kan sedan införlivas i den kommunala planeringen och planeringskedjan blir bättre samtidigt som processen förenklas och kommunen behöver inte lägga lika mycket kraft på att aktivt samla in kommunmedborgarnas synpunkter.

Att sedan använda samma process när länets RUP ska tas fram eller revideras vore önskvärt. Länsstyrelsens strategier och åtgärdsförslag skulle då bygga på de kommunala översiktsplanerna som i sin tur bygger på de lokala utvecklingsplanerna. Ett problem i sammanhanget är att det kan vara förhållandevis dyrt att framställa en lokal utvecklingsplan av hög kvalitet. Här skulle kommunala stöd som exempelvis bygdepengen i Västmanland eller Stimulanspengen i Heby kunna spela en stor roll. Även bidrag från länsnivån skulle kunna ges i större omfattning till lokala utvecklingsgrupper som vill göra lokala utvecklingsplaner.

En annan styrka med den här typen av planer är att det geografiska område som avses är ganska stort, ofta på flerbynivå. Detta gör att perspektivet vidgas och såväl byborna själva som läsaren får en bra uppfattning om hela områdets utvecklingspotential. Ett problem kan annars vara att de lokala grupperna ofta är väldigt ”lokala” i sitt synsätt. Det är inte säkert att en lokal utvecklingsgrupp som är verksam i en by alltid vet vad som händer i grannbyn, och i ännu lägre utsträckning i grannkommunen eller i länet som helhet.

Glesbygdsverket tror att ett vidare perspektiv på utvecklingsfrågorna skulle vara användbart även för de lokala utvecklingsgrupperna. När ett byalag sätter sig ner för att gå igenom sina förutsättningar och planera inför framtiden så är det säkert inte ovanligt att byalaget upptäcker nya möjligheter och får insikter om vad man faktiskt gjort också. Att sedan med en lokal utvecklingsplan få ett mer långsiktigt utvecklingsperspektiv på sina nyckelfrågor är en styrka.

4.1.4 Nyttja varandras styrkor

I Västmanland arbetar länsbygderådet, länsstyrelsen och andra aktörer som Coompanion och kommunerna i nära samverkan med varandra när det handlar om landsbygdsutveckling. Att ”nyttja varandras styrkor” och att ”hålla sams” är fortsatt viktiga ledord, något som kom fram under ett av Glesbygdsverkets utvecklingsseminarier 2006. Att de olika nivåerna med kommuner, länsstyrelser och länsbygderåd hittar bra samarbetsformer underlättar arbetet gentemot grupperna mycket. I Västmanland finns också ett partnerskap, LUS (Lokal utveckling i samverkan) som arbetar aktivt och där personer ingår från bland annat länsstyrelsen, Länsbygderåd, LRF, Coompanion och kommunerna.

Samarbetet och kontakterna mellan länsbygderådet och länsstyrelsen är det som fungerat bäst i både Värmland och Västmanland³³. Länsstyrelsen ser länsbygderådet som en samarbetspartner för att nå ut till grupperna med information. Bygdepengen och investeringsstödet i Västmanland är en produkt av ett gott samarbete mellan dessa båda nivåer. Dessa stödformer är enkla att ansöka om och länsbygderådet bereder ansökningarna så att länsstyrelsen enkelt ska kunna fatta beslut i varje enskilt ärende. Att det finns ”enkla” stöd att söka utan byråkratiskt krångel är viktigt för att få till stånd utveckling på landsbygden. Stöden behöver inte uppgå till några stora summor utan huvudsaken är att alla kan söka dem bara projektidén är god nog och är framåtsträvande på något vis.

4.1.5 Länsbygderåden – inte helt problemfritt

Den bild av länsbygderåden som framträdde i Glesbygdsverkets rapport 2005 var att deras roll var otydlig och det inte fanns någon direkt enighet om vad de skulle syssla med. Länsbygderåden utvecklas hela tiden och har blivit bättre och mer resultatintriktade, men det finns fortfarande en del frågetecken kvar. Det som framkommit efter att ha intervjuat två länsbygderåd är att de knappa resurserna är ett problem. Ett fåtal av de 24 länsbygderåden har kanslier med en eller flera anställda på hel- eller deltid. Förutsättningarna för dessa att kunna bedriva uppsökande verksamhet och verka för de lokala grupperna är således större än för de länsbygderåd där arbetet sker ideellt och främst på kvällstid. Även om pengar finns på en del håll, vilket rapporten från 2005 visade³⁴, så saknas ofta personella resurser vilket gör att länsbygderåden inte kan genomföra allt det dom skulle vilja.

Med detta förhållande i åtanke är det kanske inte så konstigt att de i studien intervjuade grupperna tycker att länsbygderåden inte syns tillräckligt mycket. Ofta sker bara en rapportering mellan länsbygderåden och grupperna, inget egentligt samarbete finns runt utvecklingsfrågorna. En grupp framförde att en sak som länsbygderåden skulle kunna ägna sig åt i större utsträckning är att hjälpa grupperna söka olika former av bidrag, något som upplevs som krångligt och byråkratiskt av de flesta.

En annan önskan som framfördes var att det borde kunna finnas fler personer på varje länsbygderåd som har olika kompetensområden och som kunde hjälpa grupperna efter vad de behöver hjälp med. Med de resurser som länsbygderåden har idag är detta svårt att genomföra. Om länsbygderådet ska kunna vara den ”spindel i nätet” som de förväntas vara så måste resurserna anpassas därefter. Man kan dock ställa sig frågan om länsbygderåden skulle behövas om det fanns fungerande kommunbygderåd i alla kommuner? Där det finns starka kommunbygderåd är sannolikt behovet av aktiva länsbygderåd mindre. Länsbygderåden kan spela en viktig roll, särskilt i samspelet mellan de lokala utvecklingsgrupperna och den regionala nivån.

I denna rapport beskrivs några sätt som man kan jobba på i Sverige. Men naturligtvis finns det andra bra samarbetsformer och sätt att stödja lokal utveckling och landsbygdens långsiktiga utveckling runt om i landet. En djupdykning likt denna i alla landets regioner/län skulle öka kunskapen ytterligare, även intervjuer med alla 24 länsbygderåd om deras erfarenheter skulle vara nyttigt för den totala kunskapsbilden. Men av tidsskäl har inte det varit möjligt.

³³ Länsbygderåden kan också vara delvis finansierade av länsstyrelserna, t.ex. i Värmland

³⁴ Utöver de ca 100 000 kr i stöd från folkrörelserådet hela Sverige ska leva som varje länsbygderåd fick så varierade de övriga stöden mellan 12 000 kr till ca 800 000. Länsbygderådets roll, Glesbygdsverket 2005, sid 9-10

5 Referenser

Intervjuer

- 071015 Carin Roos, Långseruds utvecklingsgrupp, Långserud (telefonintervju)
- 071018 Ingela Bönström, Länsstyrelsen Värmland, Karlstad
- 071018 Owe Nordling, Birgitta Richter Länsbygderådet Värmland, Arvika
- 071018 Ann Otto, Anders Olsson, Region Värmland, Karlstad
- 071019 Maj-Britt Eriksson, Rune Magnusson Värmlandsbro byalag, Värmlandsbro
- 071019 Cecilia Hidén, landsbygdsutvecklare Säffle kommun, Säffle
- 071116 Helen Lundell, landsbygdsutvecklare Heby Kommun, Heby
- 071122 Monica Lindkvist, Länsbygderådet Västmanland, Köping
- 071122 Marie Bodin, landsbygdsutvecklare Köpings kommun, Köping
- 071123 Charlotta Heimersson, Länsstyrelsen Västmanland, Västerås
- 071207 Lars Gunnarsson, Himmata Bygderåd, (telefonintervju)

Tryckta källor

- Glesbygdsverket, (2005) *Länsbygderådens roll*
- Landsbygdskommittén SOU 2006:101 *Se landsbygden! myter, sanningar och framtidsstrategier*
- Hela Sverige Ska Leva, (2006) *Vi samverkar i kommunbygderåd*, informationsskrift
- Regionalt utvecklingsprogram* (2007)Västmanlands län 2007-2013, Länsstyrelsen Västmanlands län
- Heby kommun (2007)*Hebyguiden 2007, Heby kommun – Mitt i allt*
- Heby Kommun (2007) Staben, *Åtagandedokument*

Östahalvöns intresseförening, Länsstyrelsen Västmanland, länsbygderådet, Heby Kommun, *Norabygdens handlingsplan* (2007)

Baggbrobygdens byalag, Coompanion Västmanland, Skinnskattebergs kommun
Länsbygderådet Västmanland, Länsstyrelsen Västmanland (2005), *Lokal handlingsplan
Baggbrobygden Skinnskattebergs kommun, Västmanland*

Länsstyrelsen Västmanland (2007), *Landsbygdsprogram för Västmanlands län 2007-2013*

Glesbygdsverket (2006), *Modeller för att stödja lokal utveckling, dokumentation från utvecklingsseminarium*

Andra källor

Stadgar för folkrörelserådet Hela Sverige Ska Leva

Hela Sverige Ska Levas hemsida www.bygde.net

Länsstyrelsen Västmanland hemsida www.u.lst.se

Statistiska centralbyråns hemsida www.scb.se

Coompanions hemsida www.coompanion.se